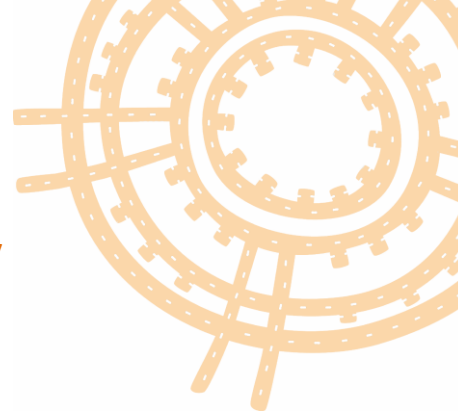

2021

Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu /
Greenland Nationalmuseum & Archives

Rapport nr. 2021_04

*CHRISTIAN KOCH MADSEN, MICHAEL NIELSEN,
AKA SIMONSEN OG ELSE BJERRE PETERSEN*

[UPERNAVIARSUK, 2021 ARKÆOLOGISK BESIGTIGELSE]

Rapport over arkæologisk besigtigelse ved Upernaviarsuk, sommeren 2021

Indhold

Besigtigelsens baggrund	2
Sammenfattende resultater og anbefaling	2
NKAH 4368 (Ø82) - Upernaviarsuk	3
NKAH 848 – “Anders Olsen’s Gård”	6
Bilag 1.....	7

Foto forside: NKAH 848 ruin nr. set imod SØ.

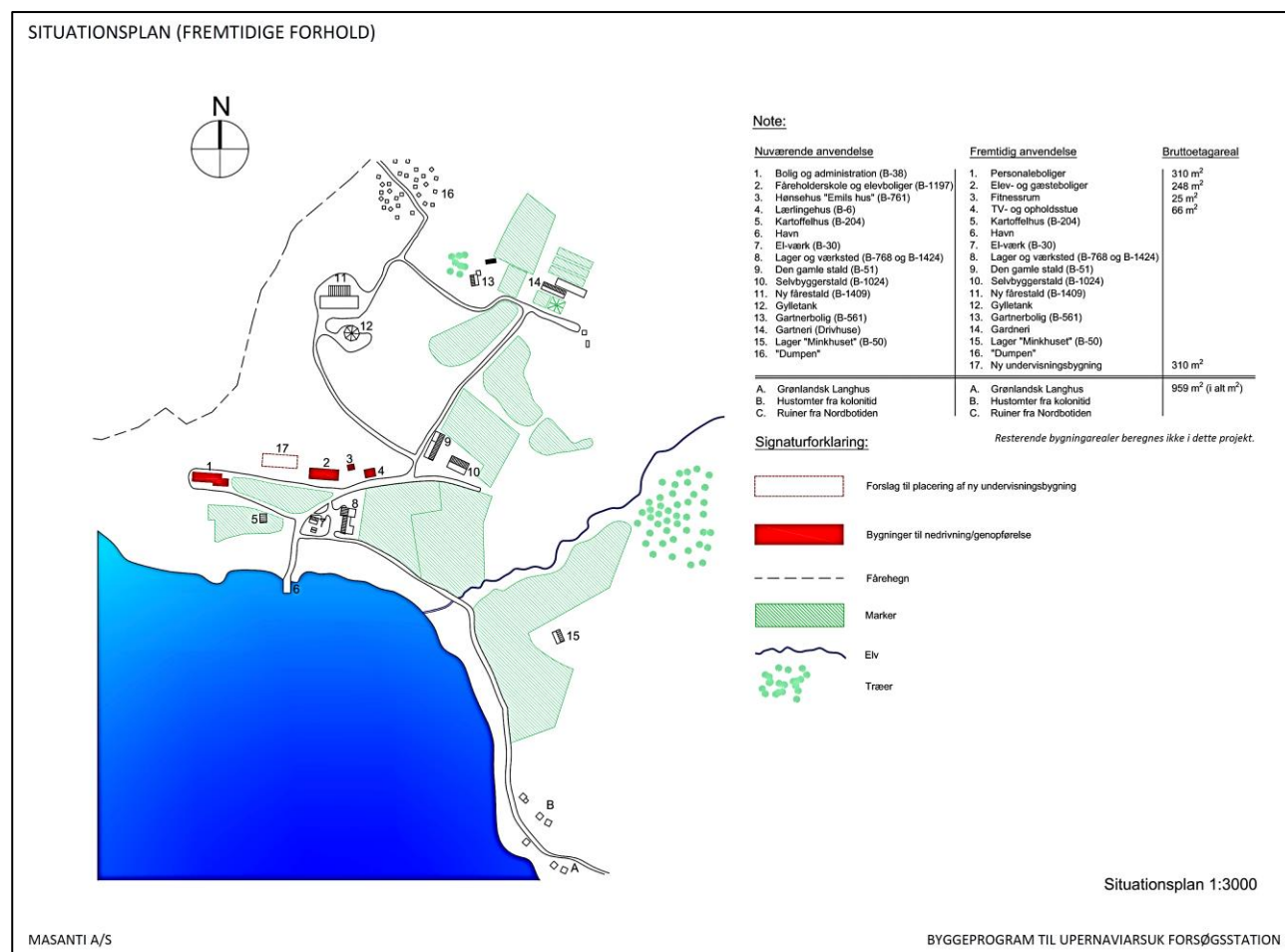
Besigtigelsens baggrund

I forbindelse med udbygnings- og renoveringsplaner for Upernaviarsuk (fig. 1), blev Grønlands Nationalmuseum & Arkiv (herefter NKA) i juni 2021 kontaktet med Misanti A/S, der af Grønlands Selvstyre er hyret til at udarbejde et byggeprogram med henblik på at afdække de kulturhistoriske interesser og fortidsminder omkring forsøgsstationen, der ligger indenfor grænserne af Kujataa UNESCO verdensarvsområde (delområde 5). Området er derfor omfattet af både de almindelige fredningsbestemmelser (Inatsisartutlov nr. 11 af 19. maj 2010/Inatsisartutlov nr. 5 af 12. juni 2019) og af den særlige bekendtgørelse for UNESCO Verdensarvsområdet (Selvstyrets bekendtgørelse nr. 16 af 5. juli 2016 om anden kulturarvsbeskyttelse af et kulturhistorisk område i Sydgrønland). NKA gør det derfor gældende i korrespondencen med Misanti, at man fra museet ønsker at foretage en arkæologisk besigtigelse af de arealer, der vil blive berørt af byggeplanerne.

Da fortidsminderne ved Upernaviarsuk – NKAH 4364 (Ø82) og NKAH 848 – indgår i et delprojekt under forskningsproject *Activating Arctic Heritage: Exploring UNESCO World Heritage in Greenland* (<https://storymaps.arcgis.com/stories/b1f6bb37fcd54986b932db743ec113af>), som NKA derfor alligevel havde udset til undersøgelser 2021, tilbyder NKA Misante at foretage den arkæologiske besigtigelse omkostningsløst senere på sommeren 2021. Denne besigtigelse foretages d. 2. august af Christian K. Madsen (CKM), Michael Nielsen (MN), Aka Simonsen (AS) og UNESCO Park Ranger Else (Arnaq) B. Peteresen (ABP).

Sammenfattende resultater og anbefaling

Der identificeres under den arkæologiske besigtigelse to hidtil ukendte fortidsminder ved NKAH 4368 (Ø82) – henholdsvis en grav fra Thule kulturen og et murfundament, formentlig norrønt (fig. 3-5) – hvis 20 m fredningszoner overlapper med den planlagte ny undervisningsbygning (fig. 1 nr. 17). NKA ser to muligheder for løsning af denne konflikt: A) at man flytter undervisningsbygningens placering – f.eks. 20-40 m imod V – så den ikke er i konflikt med kulturmindeoven, samt får markeret fortidsminderne, eller B) at ruinerne bliver undersøgt arkæologisk (jf. § 13 Inatsisartutlov nr. 11 af 19. maj 2010). Af disse to løsninger er A) klart at foretrække, da det ikke vil indbefatte en forstyrrelse af fortidsminderne og der er rigeligt byggeplads vest for de nye fortidsminder. Hertil dokumenteres Anders Olsen’s først gård (NKAH 848), der udgør en unik fortidsmindelokalitet.

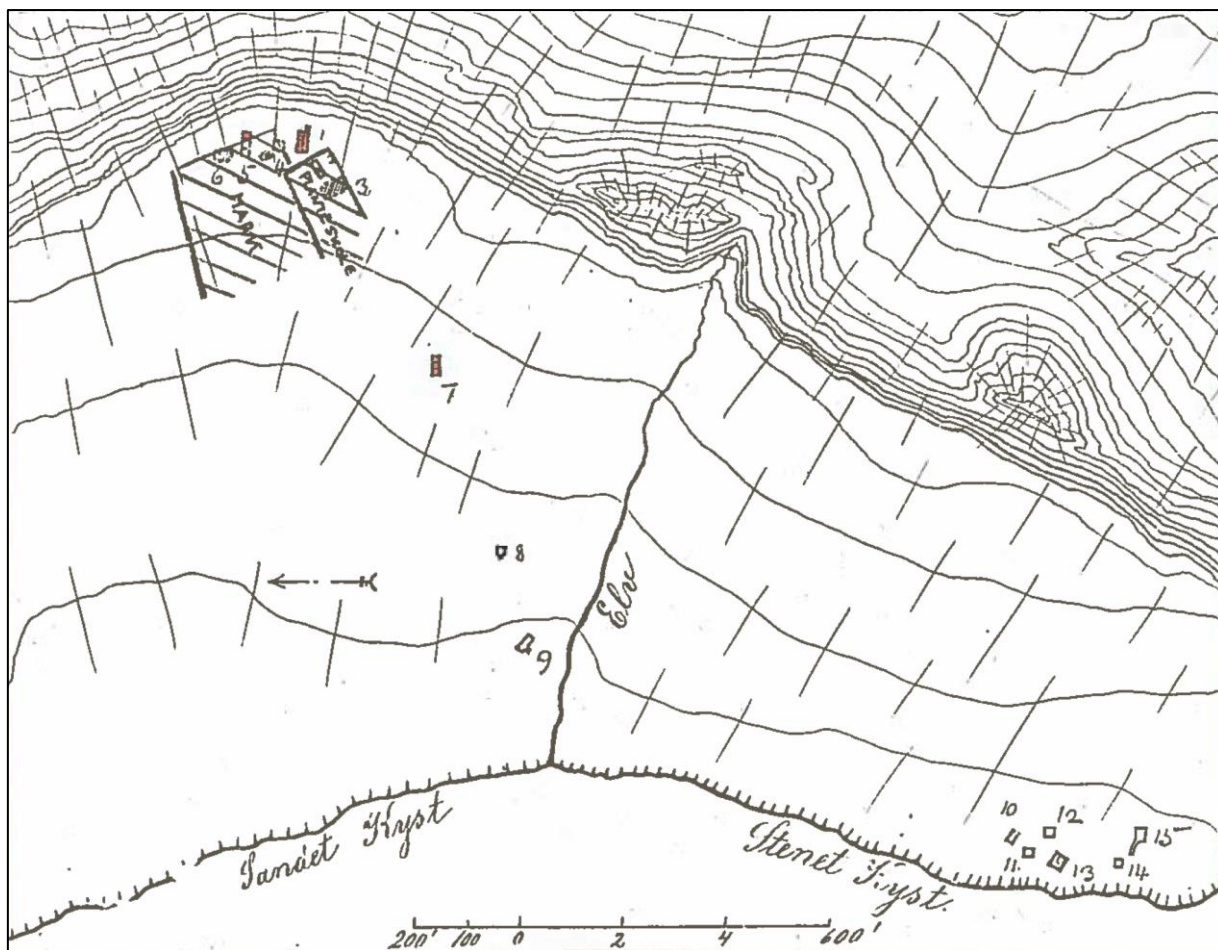
Figur 1 Situationsplan fra byggeprogrammet for Upernaviarsuk med placering af nuværende og påtænkte bygninger, som de fremgår af byggeprogram fremsendt til NKA 2. juni 2021.

NKAH 4368 (Ø82) - Upernaviarsuk

Ved NKAH 4368 (Ø82) findes resterne af en gammel nordbogård, hvor der oprindeligt er registreret 9-10 ruiner, hvoraf nogle senere er fjernet og forstyrret i forbindelse med landbrugs- og byggeaktiviteter omkring fåreholderstationen (fig.3). Der findes desværre ingen opdaterede, præcise kort med angivelse af både ruiner og nuværende bygninger.

I forbindelse med besigtigelsen 2. august 2021 blev terrænet i et ca. 50 m bredt bælte fra lige nord for fåreholderskolen (fig.1, bygning 2) og hele vejen hen til pynten i vest gennemgået af to personer i løbet af en times tid. To nye fortidsminder blev registreret, begge med en beliggenhed, der er i konflikt med de nuværende byggeplaner (fig.4, nr. 21_01 og TG01). Disse ruiner blev målt op med en Trimble DGPS med en lokal, horizontal nøjagtighed < 1 m (fig.4).

TG01 er en grav fra Thule kulturen (fig.5), delvist forstyrret således at det centrale kammer næsten fremstår helt åbent, dvs. en stor overligger er flyttet og ligger på siden af graven. Graven er oval af form, ca. 3,2 x 2,8 m. Rester af et kranie ses i graven og Else (Arnaq) Bjerger Petersen har viden om, at der er flyttet på skeletdelene.

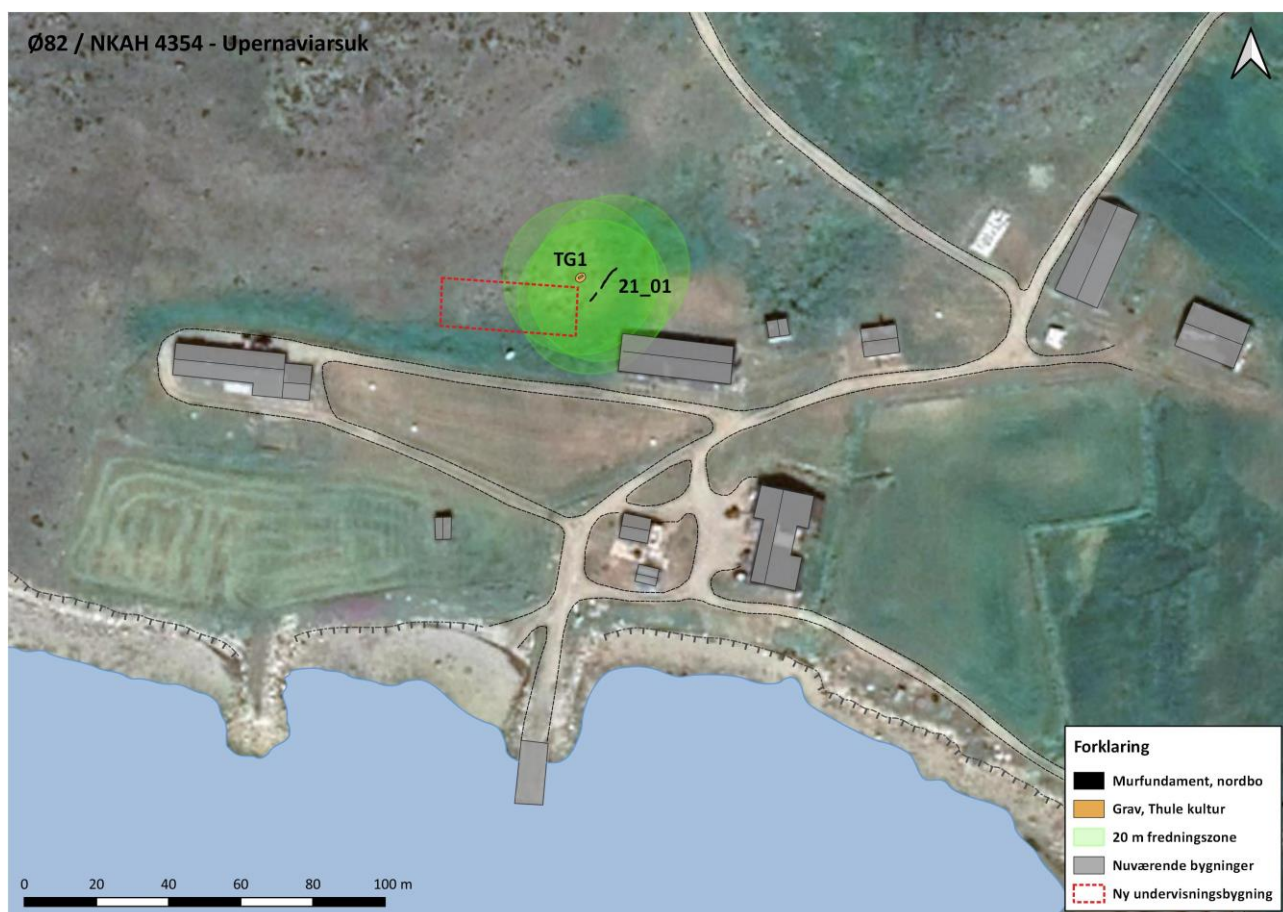

Figur 2 Situationsplan fra 1894/1971 over fredede ruiner ved Upernaviarsuk, henholdsvis nordbogården NKAH 4368/Ø82 imod nord (ruin 1-9) og Anders Olsen's første gård NKAH 848 imod syd (ruin 10-15).

Ruin 21_01 er et enkeltraddet stenfundament til et tørvedige, ca. 30-40 cm bredt, formentlig norrønt. Diget støder op til område med blokmark, hvor der også anes udtydelige stenspor af strukturer, dog uden at nogle umiddelbart kan tolkes som bygningsrester. Diget er bevokset med lag, der antyder at det har nogen alder.

Figur 3 Stendigefundamentet 21_01 set imod SV (foto: C.K. Madsen 2021).

Figur 4 Situationsplan over de nyregistrerede anlæg TG01 og 21_01, henholdsvis en grav fra Thule kulturen og et norrønt (?) stendige, samt angivelse af den 20 m fredningszone, der ifølge kulturloven omgiver hvert fortidsminde (kort: C.K. Madsen 2021).

Fig.5 Thule grav TG01 set imod SØ (foto: E.B. Petersen 2021).

NKAH 848 – “Anders Olsen’s Gård”

Lige syd for selve Upervnaviarsuk ligger ruinerne af ca. 6-7 bygninger, hvoraf de fleste henføres til Anders Olsen (fig.1, nr.B, fig. 2 nr. 10-15, , fig.6, bilag 1). Således skulle disse bygninger være opført og kortvarigt beboet af A. Olsen, Tuperna og deres familie i 1780-81, dvs. umiddelbart forud for at de slog sig ned i Igaliku i 1782. En nyere skitseplan af lokaliteten foreligger fra Hans Kapel 1989 (fig.6), hvilken stemmer godt overens med situationen i 2021. Selvom kysterosionen idag virker forholdsvis langsom, viser en sammenligning med situationen i 1894 (fig.2), at der alligevel må være erodet nogle meter af kystlinjen siden bebyggelsen blev opført.

Ruinerne blev undersøgt i løbet af ca- halvanden time af 2 personer. Ruinernes placering på situationsplanen i bilag 1 (s.2) er baseret på en orthomosaik fra luftfotos taget i ca. 40 meters højde. Der findes flere stenspor i området, der antyder flere ruiner, dog var tiden ikke til at gå disse efter eller at genbeskrive ruin nr. 6. Der prøvøboret med et 2 cm karteringsbor i og omkring ruin 1, 3-4. I borekernene i ruin 3 var kulturlagene trækulsrige, hvilket bekræfter historien om, at Anders Olsen’s hus her skulle være nedbrændt. Ellers er der kun konstateret svage kulturlag og ingen spor af mødding. Det antyder at bosætningen ikke har været langvarig, hvilket også stemmer godt overens med den mundtlige tradition.

Ruinerne ved NKAH 848 er velbevarede og tydelige og må, grundets deres ophav, betragtes som en særlig vigtig nøglelokalitet i UNESCO verdensarvsområdet *Kujataa, Grønland: Nordbo- og Inuit landbrug på kanten af indlandsisen*. Området bør totalt friholdes for byggeri og aktiviteter.

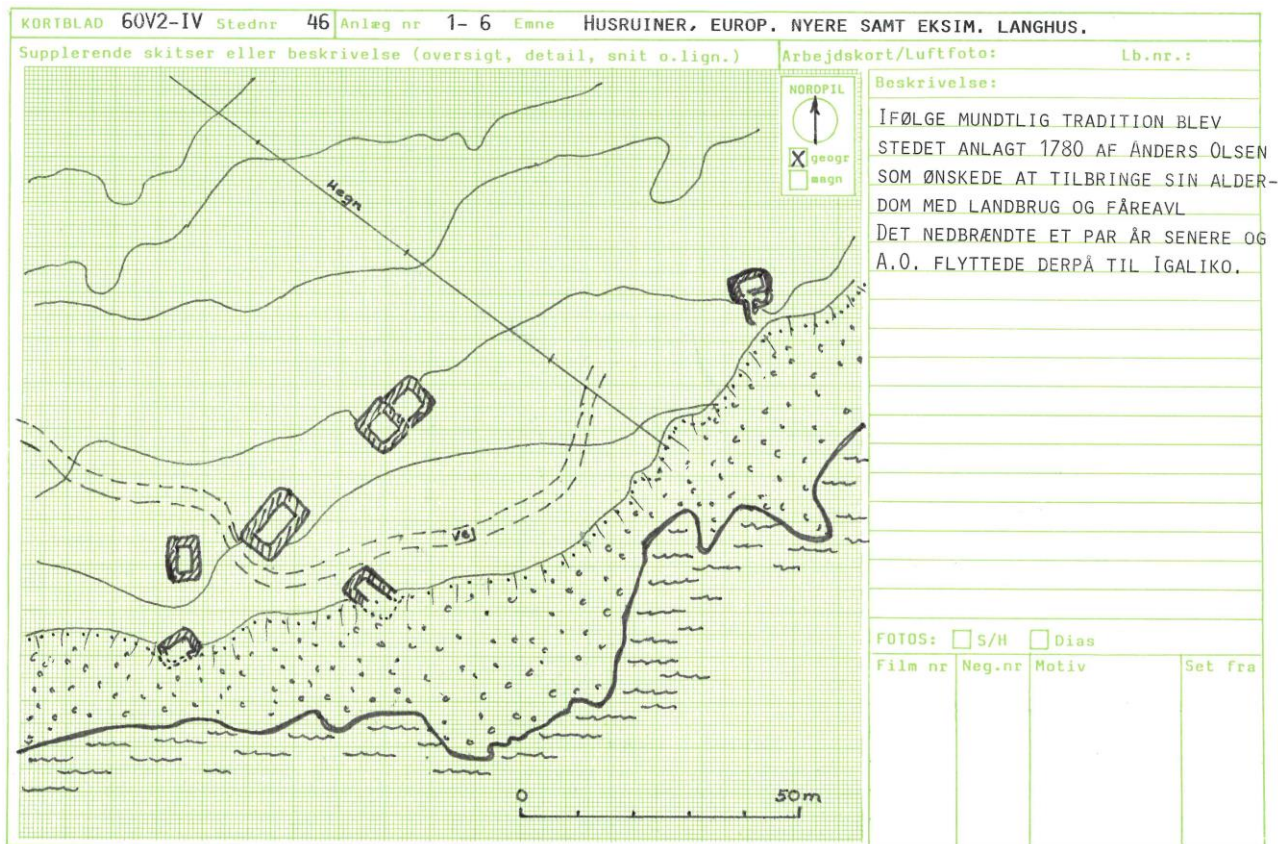

Fig.6 Skitseplan over ruinerne ved NKAH 848 som de så ud i 1989 (NKAs arkiver ved Hans Kapel).

NKAH no.: 848	Reference no.:	Place name: Upernaviarsuk	M.A.S.L: < 10	Pos. (dd) Long.: - 45 .88730 ° / Lat.: 60. 74654 °	
Site type: ☐ Summer settlement ☒ Winter settlement ☐ Hunting/fishing site ☐ Single feature ☐ Norse farm ☐ Norse shieling ☐ Midden ☐ Grave/human remains ☐ Other		Archaeological culture: ☐ Paleo-Inuit ☐ Saqqaq ☐ Independence I ☐ Greenlandic Dorset ☐ Late Dorset ☐ Norse ☐ Inuit ☒ Thule culture ☐ 1721-1900 Inuit ☐ Post 1900 Inuit ☒ Pre 1900 European ☐ Post 1900 European		Site disturbance: ☐ Undisturbed ☒ Disturbed ☐ Heavily disturbed ☐ Prev. excavated	Description: Several of the ruins (nos.1-5, 7) at the site are believed to be the remains of Anders Olsen, Tuperna and their family's first attempt to establish a farm around AD 1780-81. According to oral tradition, the dwelling house burned down during a winter, after which they moved to Igaliku (1782). The site was investigated and surveyed (see page 2) over approx. two hours by two people (C.K. Madsen and M. Nielsen, both NKA). The site plan is based on an orthomosaic from drone survey. Ruin 1: Double row stone foundation ca. 80-90 cm wide and preserved to a height of 40 cm for a turf wall. A narrow entrance appears to face ruin 3. Likely the remains of a stable. Ruin 2: Overgrown and fairly indistinct stone foundation for small, turf built outhouse. The ruin's southern gable is partly eroded, but has seen little new erosions since a 1989 visit. Ruin 3: Well-preserved and fairly heavy turf- and stone box wall foundation - ca. 1.2-1.4 m wide and up to 60 cm high - for an insulated rectangular (dwelling) house. By the western gable end is a small annex. Likely the 1780-81 dwelling of A. Olsen. Probing with a 2 cm corer in and around the ruin revealed thin, but charcoal rich deposits inside the ruin, but no midden in front of the house. A channel (drain) runs along the N and E walls of the house. Ruin 4: Square turf and stone foundation - ca. 1 m wide and up to ca. 80 cm high - for a turf built winterhouse. A well preserved coldtrap passage with a lintel stone preserved in situ faces the shoreline. Winter house of Tuperna's relatives? The ruin appears to superimpose ruin 5. Ruin 5: Low and more indistinct walls, ca. 80-90 cm wide preserved in up to 40 cm. If not an annex to ruin 4, possibly an earlier Thule Inuit winterhouse? Ruin 6: A Thule Inuit winterhouse - early (Kapel 1989) described as a typical common house - with a depot annex. The feature appears to have multiple phases/uses.
			Photos: Left: ruin 3 seen towards SW. Page 2: Orthomosaic with indication of the main ruins. All photos by C.K. Madsen 2021		
			Surveyed by: C.K. Madsen		Date: 02.08.2021
			Reported by:		Date:

NKAH no.: 848	Reference no.:	Place name: Upernaviarsuk	Site threats:	
Supplemental site plan, sketch or description			Distance to high tide line:	Erosion:
			☐ Intertidal	☒ Active
			☒ < 2 m	☐ Eroded in the past
			☐ > 2 m	☐ Stable
				☐ Accreting
			Other threats (score 0-3, none, low, medium, high):	
			Vegetation _____ Pedestrian traffic _____	
			Animal damage _____ Plowing <u>1</u>	
			Water/wind _____ Other: _____	
			Description if other: <u>2 Is close to a dump</u>	
			Site valuation:	
			Arch. representativity	Site visibility
			☐ Common	☒ Highly visible
			☐ Rare	☐ Moderately visible
			☒ Very rare	☐ Not visible
			☐ Unknown	
			Other site value(s)	Artifact material types:
			☒ Well-known	☐ Stone ☐ Ceramics
			☐ Frequently visited	☐ Glass ☐ Metals
			☒ Historically significant	☐ Wood ☐ Bone/antler
			☒ Culturally significant	☐ Ivory ☐ Shell
			☐ Unknown	☐ Hair/fur ☐ Leather/skin
			☐ Other: <u>UNESCO key site</u>	☐ Feather ☐ Excrement
				☐ Other: _____
			Additional notes:	
			Ruin 7: Overgrown and fairly indistinct stone foundation for small, turf built outhouse. The ruin's southern gable is partly eroded, but has seen little new erosions since a 1989 visit.	
			There appears to be traces of several more indistinct ruins around the site, but unfortunately we did not have time survey these.	
			While coastal erosion today appears moderate, a sketch map of the site from 1894 suggest that several meters have disappeared	

NKAH no.: 848

Reference no.:

Place name: Upernaviarsuk

Additional photo: Ruin 1 seen towards N

Additional photo: Ruin 4 seen towards NW

NKAH no.: 848	Reference no.:	Place name: Upernaviarsuk
---------------	----------------	---------------------------

Additional photo: Ruin 5 seen towards SE

Additional photo: 45